

UREJANJE IN POPISOVANJE RODBINSKEGA FONDA GRAVISI V POKRAJINSKEM ARHIVU KOPER

View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk

brought to you by CORE

Zdenka BONIN

UDK 930.255

Deborah ROGOZNICA

Stručni članak

Pokrajinski arhiv Koper

Koper, Kapodistriasov trg 1

Popis gradiva in izdaja arhivskega inventarja rodbine Gravisija sta potekali v času 200. obletnice smrti Girolama Gravisija, znanega istrskega erudita in enega najpomembnejših članov koprške veje te rodbine, ki je s svojim delovanjem zaznamoval skoraj celotno 18. in začetek 19. stoletja v Istri. V fondu (obsega 5,1 tm gradiva iz obdobja od leta 1440 do 1933) je ohranjeno raznovrstno gradivo, ki priča o fevdalnih odnosih med zemljiškimi gospodi in kmeti v markizatu Pietrapelosa in širjenju družinske posesti Gravisijev v koprskem zaledju in v samem mestu. Družinski dokumenti iz 18. stoletja, zlasti korespondenca med Gravisiji in takratnimi pomembnimi izobraženci, ter gradivo, ki so ga Gravisiji zbrali o Kopru, Istri in Furlaniji, pričajo o stikih in razsežnostih, ki jih je v tem obdobju doseglo kroženje idej in znanja. V tej luči predstavlja gradivo rodbine Gravisija ne samo enega od pomembnejših arhivskih fondov za preučevanje lokalne zgodovine, temveč tudi nadvse pomemben vir za preučevanje kulturnega razvoja Istre, Primorja in širšega srednjeevropskega prostora. Ker so gradivo vsaj od srede 19. stoletja že urejali posamezni člani rodbine in je bilo predmet številnih zgodovinskih raziskav, sta ponovno urejanje in popisovanje predstavljali dodaten izziv.

Ključne besede: arhivsko gradivo, rodbinski fond.

Ključne riječi: arhivsko gradivo, obiteljski fond.

Keywords: archival documents, family fonds.

Parole chiave: materiale archivistico, fondo familiare.

Uvod

V poznem srednjem in v novem veku pa vse do obdobja romantike so prevladovali rodbinski in družinski arhivi, ti pa so vsebovali tudi osebne arhive. Z razvojem meščanske družine in uveljavitvijo identitete posameznika v 19. in 20. stoletju je prišel v ospredje pojem osebni arhiv. Družinski in osebni arhivi se razlikujejo med seboj predvsem po vzrokih hranjenja. Prve so praviloma hranili zaradi premoženjskih razlogov in kot dokaz politične in gospodarske moči posameznih družin ter njihovega plemiškega (aristokratskega) izvora,

pri osebnih arhivih pa sta bili v ospredju kulturno in politično delovanje osebe, redkeje pa njeno delovanje na področju gospodarstva in uprave.¹

Rodbinski (oz. družinski) fondi kažejo podobo delovanja rodbine v širšem zgodovinskem kontekstu. Analiza njihove dokumentacije omogoča spoznavanje značilnosti tako celotne skupnosti kot posameznih članov rodbine. Tovrstni fondi vsebujejo temeljno gradivo za genealoške in premoženjske raziskave, iz raznovrstnih družinskih in osebnih dokumentov pa lahko raziskovalci črpajo podatke, ki dopolnjujejo uradne dokumente in s tem poglobljajo spoznanja o preteklih dogodkih.

Popisovanje arhivskega gradiva v primeru rodbinskih fondov, kar sicer velja tudi za osebne fonde, ne more izhajati iz hierarhičnih struktur, ki se navadno uporabljajo pri obdelavi registraturnega gradiva, tj. gradiva raznih inštitucij, temveč je potrebno upoštevati dejstvo, da predstavljajo tovrstni arhivski fondi zgodovinsko dediščino izjemne vrednosti, njihov pomen pa je dodatno ovrednoten prav v raznovrstnosti dokumentarnega gradiva, ki ga vsebujejo, ter povezanosti tega gradiva. Vsebinsko prepoznavanje gradiva zahteva zgodovinsko podlago in specifična strokovna znanja, predstavlja pa v tem kontekstu vsekakor najzahtevnejšo nalogo, ter prvi pogoj za inventarizacijo (popisovanje) in celovito ureditev (strukturacijo) arhivskega fonda.

Historiat ustvarjalca fonda

Markizi Gravisiji so stara koprška plemiška družina. Po Prosperu Petroniju naj bi izvirali iz Toskane, iz kraja Gravise pri Montaltu. Od tam naj bi se v obdobju Langobardov preselili v Istro. Njihova navzočnost v Piranu je dokumentirana vsaj od leta 1337, ko je omenjen Domenico Gravis i. Za začetnika istrske veje rodbine velja kapitan Nicolò Gravis i, sin pok. Vanta iz Pirana (rojen 1396), ki je 7 marca 1435 odkril zaroto nekaterih Padovancev proti Beneški republiki, da bi Padovo predali Marsiliu de Carraru, sinu odstavljenega in obsojenega Francesca de Carrare.² Beneška republika ga je zato 29. septembra 1439 nagradila z letno rento v višini 400 ducatov, že v začetku naslednjega leta pa mu je bil z dukalom doža Francesca Foscarija z dne 10. 3. 1440 v trajno last podeljen markizat Pietrapelosa v Istri³ s pripadajočim gradom in krajem Pietrapelosa, rentami in prihodki ter zemljišči, pašniki, pravicami, pristojnostmi in jurisdikcijo, ki so gradu pripadali.⁴ Fevd je poleg gradu obsegal še 11 vasi, in sicer Grimaldo, Marčeniglo, Pregaro, Sočergo, Kodolje,

¹ Giulia BARRERA, »Gli archivi di persone«, v: Claudio PAVONE (ur.), *Storia d'Italia nel secolo ventesimo. Strumenti e fonti*, Le fonti documentarie III, Istituto nazionale per la storia del movimento di liberazione in Italia – Ministero per i beni e le attività culturali, Dipartimento per i beni archivistici e librari, Direzione generale per gli archivi, Roma 2006, str. 617–618. (http://www.academia.edu/2298802/Gli_archivi_di_persone)

² Darko DAROVEC, *Petrapilosa. Grad, rodbina, fevd in markizat*, Založba Annales, Koper 2007, str. 122–124. Primerjaj tudi SI_PAK/0299/008_00002, t. e. 19, Prospero Petronio, str. 141, in Domenico VENTURINI, »Il casato dei marchesi Gravis i«, *Atti e memorie della Società Istriana di archeologia e storia patria*, vol. XXII, Tipografia Gaetano Coana, Parenzo 1906, str. 296–298.

³ Grad Pietrapelosa (v virih tudi Petra Pilosa, Petrapilosa) je bil leta 1420 vključen v beneško državo z vsemi vasmi in njihovimi dajatvami, ki so jih dotlej prejemale oglejski patriarhi z nazivom markizi.

⁴ SI_PAK/0299/012, t. e. 27, prepis dukala z dne 10. 3. 1440, primerjaj tudi DAROVEC, *Petrapilosa*, str. 195–197.

Nuglo, Mlun, Zrenj, Črnico, Salež in Čepić, mline na hudourniških pritokih na desnem bregu Mirne in valjalnik za volno in konopljo. Ker je bila vrednost fevda oz. njegovih prihodkov, ki jih je do tedaj prejemale beneška oblast oz. koprski zakladnica, ocenjena na 150 ducatov, bi morala koprski davčna blagajna Nicolaju Gravisiju in njegovim naslednikom vsako leto izplačevati razliko 250 ducatov, ki je manjkala do obljubljenе letne rente v višini 400 ducatov. Ker koprski javna blagajna tega ni mogla izplačevati, je bila 13. 8. 1492 dolžnost izplačila omenjene vsote prenesena na javno blagajno v Vicenzi.⁵ Gravisiji so bili kot vazali dolžni opravljati vojaško službo, na lastne stroške vzdrževati in popravljati grad, beneški cerkvi sv. Marka pa vsako leto 25. aprila, na praznik njenega zavetnika, dati 10 liber voska. Kazensko in civilno sodstvo sta bila v rokah koprskega podestata. S fevdom Pietrapelosa je rodbina pridobila prihodke od fevdalnih rent, leta 1648 pa je Gravisijem po dolgotrajnem prizadevanju uspelo za plačilo 1200 ducatov pridobiti višje in nižje kazensko in civilno sodstvo na prvi stopnji v fevdu Pietrapelosa, apelacijsko pa je še vedno ohranil koprski podestat in kapitan. Po smrti Nicolaja Gravisija leta 1483 so si njegovi štirje sinovi Michiele, Pietro, Vanto in Gravise razdelili fevd, a je kljub temu ostal enovit, politično in vojaško pa je sodil pod upravo kopskega podestata in kapitana. Michiele je dobil Grimaldo, Pregaro in Marčeniglo, Pietro Sočergo, Kodolje, Nuglo in Mali Mlun, Vanto Salež, Čepić, Črnico in 60 lir od Buzeta, Gravise pa Zrenj. V fevdu, ki je obsegal okoli 89 km², je leta 1648 v vaseh živelo 327 družin oz. 1516 ljudi. Večina prebivalcev je bilo kmetov (99 %); omeniti pa velja tudi mlinarsko obrt.⁶ Leta 1820 je na območju v obsegu 32 kvadratnih beneških milj živelo 574 družin z okoli 3000 prebivalci oz. v povprečju 5,2 prebivalca na družino. Celotna fevdalna renta je tedaj znašala 521 *metzen*⁷ žita, 469 $\frac{1}{3}$ *metzen* ovsa, 394 $\frac{1}{3}$ veder (*emeri*⁸) vina, 98 jagenjčkov od t. i. desetine, 185 kokoši, 784 jajc in denarno dajatev v višini 95 goldinarjev in 56 krajcarjev; njena skupna ocenjena vrednost je bila 3679 goldinarjev in 18 krajcarjev.⁹

V drugi polovici 16. stoletja je večina vasi dobila prenovljene urbarje oz. t. i. dogovore (*accordi*), ki so podrobneje določali obveznosti posameznih vasi do fevdalcev. Prvi spor, ki je tlel že vsaj od avgusta leta 1560 zaradi fevdalnih dajativah (oz. plačila *pravde*), ki so jih Gravisiji pobirali po določilih iz 15. stoletja, se je razvnel s prebivalci vasi Zrenj. Pritožili so se Benetkam. Doseženi sporazum je postal vzorec za reševanje sporov z drugimi vasm. V fondu rodbine Gravisij so ohranjeni prepisi dogovorov za vasi Črnica, Čepić, Salež,

⁵ Zadnji obtok izplačila so Gravisiji dobili 30. 11. 1796 (SI_PAK/0299/004/001, t. e. 7).

⁶ SI_PAK/0299/012, t. e. 27 in DAROVEC, *Petrapilosa*, str. 154–156.

⁷ Herkov navaja, da je 1 dunajski *metzen* oz. *vagan* v obdobju med letoma 1756 in 1875 meril 61,49 litra (Zlatko HERKOV, *Naše stare mjere i utezi. Uvod u teoriju povijesne metrologije i njezina praktična primjena pri proučavanju naše gospodarske povijesti*, Školska knjiga, Zagreb 1973, str. 81). Podobno razmerje navaja tudi Bernik, in sicer 1 dunajski metzen = 61 litrov (Rajko BERNIK, *Tehnika v kmetijstvu: obdelava tal setev gnojenje*, Predavanja za študente agronomije in zootehnike, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo, Ljubljana 2005, str. 5).

⁸ Razmerje med beneškimi in avstrijskimi merami je bilo: 10 barilov = 11 veder (*eimer*), 1 beneški baril pa je meril 64,368 litra (Darko DAROVEC, *Davki nam pijejo kri: gospodarstvo severozahodne Istre v novem veku v luči beneške davčne politike*, Knjižnica Annales Majora, Univerza na Primorskem – Znanstveno-raziskovalno središče: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper 2004, str. 85).

⁹ 1 goldinar = 60 krajcarjev.

Marčenišla, Grimalda, ki so bili sklenjeni med julijem in koncem leta 1562, za Mlun leta 1567 in Pregaro leta 1753.¹⁰

Gravisiji so bili v koprski Veliki svet sprejeti 26. marca 1466,¹¹ fevd pa z njimi posredno v koprsko komuno. Leta 1662 je Giuseppe Gravis, Eliev sin, na zahtevo beneškega senata zaprosil za priznanje naziva markiz in prošnjo utemeljil z dukali beneškega senata in Sveta X iz let 1463, 1465, 1466, 1517, 1521, 1522 in 1535, v katerih so bili Gravisiji imenovani markizi, ter z investituro svojega očeta Elia z dne 11. 4. 1648, s katero so bili oče z obema sinovoma 29. 3. 1662 vpisani v zlato knjigo z nazivom markizi iz Pietrapelose. Podobni vpisi so si sledili tudi kasneje, kot zadnji 20. 9. 1796.¹²

Beneška republika jim je investituro fevda iz leta 1440 na osnovi zakona, sprejetega 13. 12. 1586, in kasnejših dekretov vseskozi obnavljala. Zadnjo obnovitev je po smrti Francesca Gravisija, sina Giovannija Giacomu, ki je umrl brez moških potomcev, v imenu pravnega naslednika Lepida Gravisija, sina pok. Giuseppeja, 7. septembra 1796 dosegel Lepidov upravnik Nicolò Pellegrini.¹³ Za potrditev plemiškega naslova so avstrijskega cesarja Franca Jožefa I. zaprosili tudi Ubaldo Gravis, sin pok. Lepida, Sigismondo Gravis, sin pok. Giuseppeja Antonia, in Giuseppe Gravis, sin pok. Lepida. Cesar jim je naslov potrdil leta 1853, za vsakega pa so morali dunajski deželni kameralni blagajni plačati takso v višini 1000 goldinarjev.¹⁴ Fevd je v družinski lasti ostal do kmečke odveze leta 1869.¹⁵

Gravisiji so sklenili zavezništva in sorodstvene povezave še z rodbinami grofov Attems, Brazza, Petazzi, Sbrojavaca, Strassoldo, Tacco in Tarsia, baroni Lazzarini-Battiala, markizi Polesini, z beneškimi plemiči Foscarini in Tiepolo ter z družinami Bonis, Moise, Gavardo, de Belli, Madonizza, Sardosch, Scampicchio in drugimi.¹⁶

Družini drugorojenca Graviseja I. – tej so pripadali še t. i. Gravis-Buttorai – in tretjerojenca Pietra I. sta bili še v 19. stoletju naseljeni v Buzetu, družini prvorojenca Michieleja I. in četrtorojenca Vanta I. pa v Kopru.

Historiat fonda

Arhiv rodbine Gravis je nastal kot tipični družinski arhiv, v katerem so zbrani dokumenti o premoženju rodbine (poročne, dedne, nakupno-prodajne, najemne in druge pogodbe), dokumenti o njenih vejah in posameznih članih, ki se nanašajo na pravice, plemiške naslove, privilegije in običaje. Poleg originalnih dokumentov, ki so jih izdali različni beneški uradi in lokalne oblasti, ter notarskih aktov, je med gradivom tudi veliko

¹⁰ SI_PAK/0299/012/003, t. e. 28.

¹¹ SI_PAK/0299/004/001/001, t. e. 7.

¹² SI_PAK/0299/004/001/001, t. e. 7.

¹³ SI_PAK/0299/012/001, t. e. 27, obnovitev investiture 1796.

¹⁴ SI_PAK/0299/004/001/001, t. e. 7.

¹⁵ SI_PAK/0299/012/007, t. e. 29. Primerjaj tudi DAROVEC, *Petrampilosa*, str. 124.

¹⁶ Giovanni RADOSI – Salvator ŽITKO, *Monumenta Heraldica Iustinopolitana: stemmi di rettori, di famiglie notabili, di vescovi e della città di Capodistria*, Collana degli Atti, n. 12, Centro di Ricerche Storiche, Rovigno – Trieste 2003, str. 201.

prepisov. Ti so bili velikokrat že prepisani ali pa pozneje vezani v knjige in zvezke. Zdi se, da je bilo hranjenje gradiva vse od 15. stoletja namenjeno predvsem zagotovitvi in ohranjanju rodbinskih pravic ter upravljanju družinskega premoženja, nedvomno pa je bilo uporabno tudi za dokazovanje že pridobljenih privilegijev pred državnimi organi, zlasti ob zamenjavi oblasti.

V fondu rodbine Gravisi v Pokrajinskem arhivu Koper (SI_PAK/0299) je ohranjeno gradivo družinske veje prvorojenca Michieleja in izumrle veje četrtorojenca Vanta ter gradivo z njima povezanih rodbin Barbabianca in Bocchina. Za zdaj ni znano ali v zasebnih in javnih arhivih zunaj Istre obstaja kako arhivsko gradivo, povezano z drugimi vejami rodbine, z izjemo gradiva, ki ga hrani državni arhiv v Benetkah in je povezano z javnimi listinami družine v povezavi z beneško državo, ter gradiva v beneški knjižnici (*Biblioteca del Civico museo Correr*). Znano je še, da je med prvo svetovno vojno Caterina Pattay, rojena Gravisi, sicer vdova pok. Vincenza, dala pri dražbeni hiši Dorotheum na Dunaju oceniti vrsto umetniških predmetov. Del jih je leta 1919 odkupil koprski muzej,¹⁷ del pa je bil verjetno prodan na dražbi. Možno je, da je bilo med prodanimi družinskimi predmeti tudi arhivsko gradivo.

Iz ohranjenega gradiva je razvidno, da se je rodbinski arhiv Gravisijev vsebinsko zelo obogatil z delovanjem koprskega erudita Girolama Gravisija (15. 6. 1720 – 1812), ki je bil ena od osrednjih osebnosti istrske kulture in je močno zaznamoval celotno 18. in začetek 19. stoletja v Kopru. Izobraževal se v Kopru in Padovi, in tam 28. maja 1743 diplomiral iz obojega prava. Po vrnitvi v rodno mesto je začel voditi družinske posle in upravljati celotno

¹⁷ Edvilijo GARDINA, »Mestni muzej za zgodovino in umetnost 1911–1943«, v: Jože HOČEVAR (ur.), *90 let Pokrajinskega muzeja Koper*, Pokrajinski muzej, Koper 2002, str. 51.

premoženje. To se je izrazito povečalo po njegovi poroki s Chiaro Barbabianco,¹⁸ bogato sestrično Gian Rinalda Carlija. Girolamo je vseskozi ohranjal in razvijal intelektualne in kulturne stike s tedanjimi razumniki ter postal član številnih italijanskih akademij: v Rovigu (1742), Urbinu (1752), Bellunu (1772), Gorici (1781), Padovi (1781) in mestu Cologna Veneta (1796).¹⁹ Močno je poživil delovanje koprške *Accademie dei Risorti* in po končanem študiju postal njen predsednik (1744). Imel je tudi pomembne javne funkcije, med drugimi je večkrat bil koprski sindik. Med gradivom prevladujejo dokumenti, ki se nanašajo na njegovo delovanje v okviru akademij, predvsem koprške. Zelo ga je zanimala zgodovina Istre, Furlanije in Kopra, to pa se je kazalo v zbiranju epigrafov in drugih zgodovinskih dokumentov. Ob tem je vse življenje preučeval tudi literarne, filozofske pa tudi nekatere naravoslovne vede. Poleg materinega jezika je z lahkoto uporabljal še latinščino, grščino in francoščino. Zanimal se je za hebrejščino in celo arabščino. Posvetil se je zlasti antični zgodovini in zgodovinopisju in napisal številna dela s to temo, nekatera izmed teh pa je tudi objavil. Poleg teh je zapustil še številna neobjavljena dela in bogato korespondenco, treba pa je izpostaviti predvsem dopisovanje s sorodnikom in prijateljem Gian Rinaldom Carlijem.²⁰ Iz dopisovanj je mogoče sklepati, da je postal eden vidnejših istrskih kulturnikov, saj je imel stike z drugimi vidnimi osebnostnimi iz Istre (Stefano Carli, Agostino Carli Rubbi, Giampaolo Polesini) ter z nekaterimi pomembnimi italijanskimi literati (Apostolo Zeno, Melchiorre Cesarotti, Girolamo Tiraboschi).

Po prezgodnji smrti njegovih sinov Dionisia (27. 9. 1746 – 1768) in Antea (23. 5. 1750 – 1786) je družinsko gradivo prešlo k pravnuku Giovanniju Andrei Gravisiju (5. 8. 1802 – 1876), ki je postal edini dedič koprskih družin Gravisi in Barbabianca in družine Bocchina²¹ iz Buzeta. Ob upravljanju družinskega premoženja je aktivno deloval v istrskem agrarnem združenju (*Società agraria istriana*) in se poleg vinarstva ter oljkarstva med drugim ukvarjal z gojenjem sviloprejk. Girolamovo nagnjenje k preučevanju zgodovine je podedoval tretjerojeni Giovannijev sin Anteo (13. 4. 1841 – 1888). Že od zgodnje mladosti je kazal zanimanje za knjige in dokumente, ki jih je hranil njegov oče. Anteovo mladostno navdušenje za pisanje in raziskovanje je v zrelih letih preraslo v publicistično dejavnost z nekaj zgodovinskimi deli, kot sta *Anticaglie: Santo Apollinare di Gasello presso Capodistria* in biografija *Lucrezio Gravisi, Istriano di Capodistria: (1558–1613)*. Objavil ju je s psevdonimom Gianfilippo Squinziani. Še prej je začel objavljati posamezne dokumente iz bogate družinske zbirke v istrskem časopisu in revijah (npr. *L'Istria*, *La*

¹⁸ S poroko med Chiaro Barbabianca, hčerko Antea in Elene Petronio Barbabianca, ter Girolamom Gravisijem, Dionisievim sinom, leta 1745, se je rodbinska veja Vanta I. v Kopru sorodstveno povezala z družino Barbabianca, ki je bila v koprski Veliki svet vključena že leta 1550. Z izumrtjem družine Barbabianca po moški liniji leta 1782 je njeno premoženje, ki je med drugim obsegalo ribolovno področje v Linskem kanalu (ribolovno pravico so kupili leta 1691), Barbabiancovo palačo v Kopru, posestvo v predelu Šantoma ter druge posesti in fevdalne pravice na koprskem teritoriju, prešlo na markize Gravisije.

¹⁹ Domenico VENTURINI, »Il casato dei marchesi Gravisi«, *Atti e memorie della Società Istriana di archeologia e storia patria*, vol. XXIII, Tipografia Gaetano Coana, Parenzo 1907, str. 328.

²⁰ Korespondenco med Gian Rinaldom Carlijem in Gravisiji je leta 1914 objavil Baccio ZILOTTO v prispevku *Trecentosessantasei lettere di Gianrinaldo Carli capodistriano, cavate dagli originali e annotate da B. Zilotto*, Archeografo Triestino, s. III, voll. IV–VII, Caprin, Trieste, 1914.

²¹ Podedoval je tudi premoženje grofa Francesca Alessia Bocchine.

Provincia dell'Istria), nekatere pa je posredoval pomembnim koprskim in drugim istrskim izobražencem, kot sta bila Tomaso Luciani in Carlo Combi. Iz dopisovanja med Anteom Gravisijem in Carlom Combijem leta 1872 je mogoče ugotoviti, da so Gravisiji ob prizadevanjih za ustanovitev arhiva istrskega deželnega odbora (*Giunta provinciale dell'Istria*) razmišljali o morebitnem prenosu družinskega arhiva v Poreč.²² Kljub Combijevim predlogom družinski arhiv niti po smrti Anteovega očeta Giannandrea ni bil predan nobeni inštituciji, temveč ga je hranil Anteo, ki ga je ob objavljanju posameznih dokumentov pričel tudi urejati. Dela mu žal zaradi prezgodnje smrti (umrl je leta 1888 star 46 let) ni uspelo končati. Ob urejanju arhiva, zlasti pisem, se je naslanjal na delo Pietra Stancovicha *Gli uomini distinti dell'Istria*, to pa dokazujejo njegovi podatki o avtorjih in njihovem delu, ki jih je za posamezne korespondente (avtorje pisem) navedel na ovojnih mapah, ter njegovi komentarji o njihovem življenju in delu.²³ Da je bilo družinsko gradivo zanj izrednega pomena, dokazuje tudi spis o zapuščinski razpravi po njegovi smrti s priloženo oporoko. Gradivo, ki ga je imel v lasti, zlasti družinski arhiv, rokopise Girolama Gravisija ter dokumente literarnega in zgodovinskega pomena, je zaupal svaku Pietru de Madonizzi, da bi ga v dogovoru z brati in sestrami Gravisi dal v uporabo glede na pomen, ki si ga je zaslužilo. Ženi Nicolini, roj. Madonizza, je zapustil lastna rokopisna dela in pisma ter podarjene in nakupljene dokumente, urejene po ločenih mapah, s pripisom, da jih po lastni presoji lahko preda občini, in naj koprski občini po svoji izbiri podari tiste izmed njegovih starih in novih knjig,²⁴ ki so pomembne za mestno knjižnico.²⁵ Iz arhivskega gradiva je mogoče ugotoviti, da je njegova žena Nicolina nekatere knjige res podarila knjižnici, ni pa znana usoda drugih knjig. Prav tako ni znano, kako in na kakšen način je Pietro Madonizza ravnal z družinskim arhivom Gravisijev, ki mu je bil zaupan.

Najverjetneje je zanj do smrti leta 1914 skrbel Anteov starejši brat Giuseppe Gravisi (16. 9. 1838 – 15. 5. 1914). Arhiv je bil skupaj s knjižnico shranjen v družinski hiši v posebnih omarah. Pregledali so ga nekateri raziskovalci, med njimi tudi Domenico Venturini, zgodovinar in raziskovalec koprskе zgodovine. Giuseppe mu je dovolil vpogled v bogato zbirko družinskih dokumentov in na osnovi Venturinijevih raziskav je nastalo delo *Il casato dei marchesi Gravisi* (Rodbina markizov Gravisi). Med letoma 1906 in 1907 je po delih izhajalo v AMSI, leta 1907 pa je izšlo kot samostojna publikacija. Iz zahvale ob tej objavi je mogoče sklepati, da mu je pri pregledovanju gradiva pomagal Giannandrea Gravisi, Giuseppejev starejši sin.²⁶

V zapuščinski razpravi po Giuseppejevi smrti je navedeno, da je bilo gradivo še vedno v skupni družinski lasti, Giuseppejev delež pa je tedaj predstavljal tretjino. Glavna dediča njegovega premoženja, torej tudi arhivskega gradiva, sta bila sinova Giannandrea (15. 12.

²² SI_PAK/0299/004/010, t. e. 8, pismo Carla Combija 10. 6. 1872.

²³ SI_PAK/0299/004/010, t. e. 8.

²⁴ Anteo Gravisi je imel bogato osebno knjižnico z več kot 1000 knjižnimi enotami. V rodbinskem fondu Madonizza je ohranjen seznam knjig (rokopisna knjiga), ki ga je sestavil Anteo Gravisi (SI_PAK 302, Rodbina Madonizza, t. e. 7, a. e. 13, Piccola biblioteca di A. Gravisi 1872).

²⁵ SI_PAK_KP 77, t. e. 795, spis 32/1888.

²⁶ Domenico VENTURINI, *Il casato dei marchesi Gravisi*, Tipografia Gaetano Coana, Capodistria 1907.

1880) in Girolamo (17. 4. 1883),²⁷ starejša hči Antonietta (19. 5. 1879 – 18. 5. 1966), por. Pizzarello, pa je bila izplačana.²⁸ Zapisi med gradivom pričajo, da je Giannandrea v letih 1918 in 1919 pred uničenjem rešil nekaj dokumentov iz arhiva okrajnega glavarstva v Pazinu.²⁹ Družinsko gradivo je pregledoval in morda tudi urejal vsaj še leta 1940.

Po drugi svetovni vojni je novoustanovljeno Zgodovinsko društvo Jugoslovanske cone STO odprlo vprašanje varstva knjižnega in arhivskega gradiva na območju cone B STO. Leta 1953 je M. Markič, član društva, opozoril na nevarnost uničenja zasebnih arhivov ter se zavzel za prenos družinskega arhiva Gravisijev v koprski arhiv.³⁰ Ta je v tistem času pod vodstvom Maria Bratine pričel delovati kot samostojna služba v okviru ObLO Koper. Gradivo rodbine Gravisijev³¹ je bilo v arhiv prevzeto v dveh zabojih, najverjetneje v drugi polovici petdesetih let. Dokumenti v prvem zaboju so bili dobro ohranjeni, tisti v drugem pa močno poškodovani in so le deloma ohranjeni. Rodbinski fond se je med januarjem in oktobrom leta 1958 izpopolnil z nakupi delov gradiva od Antoniette Gravisijev Pizzarello, od tega je treba izpostaviti gradivo koprskega zdravnika Pia Gravisija, rojenega 6. 2. 1847.³²

Ureditev fonda pred izdelavo novega inventarja in po njej

Gradivo, ki se nanaša na družinsko premoženje, je bilo deloma urejeno in vodeno po knjigah, deloma pa v oštevilčenih ovojih in mapah. Preostalo gradivo, zlasti tisto, ki se nanaša na delo Girolama Gravisija in drugih družinskih članov, ni bilo posebej urejeno oz. se je brez načrta kopičilo.³³ Iz zapisov in oštevilčenja na nekaterih ovojih ali mapah je mogoče sklepati, da so rodbinski arhiv večkrat poizkušali delno urediti. Anteo Gravisijev je pod vplivom prebujajočega se zanimanja za zgodovinske raziskave, ki je zaznamovalo celotno 19. stoletje, začel najobsežnejši poskus ureditve gradiva svojih prednikov. Uredil je korespondenco pradedu Girolamu Gravisiju in njegove dokumente ter zapise, povezane s koprsko *Accademia dei Risorti*. Združil jih je v ločene in urejene serije. Drugi poizkus ureditve med leti 1920–1940 je mogoče pripisati Giannandreu Gravisiju, ki je v družinski arhiv uvrstil tudi nekatere dokumente, ki jih je rešil iz arhiva okrajnega glavarstva v Pazinu. Žal se med gradivom niso ohranili sezname ali inventarji te ureditve; prav tako ni mogoče oceniti, ali in v kakšni meri je bila ob prevzemu fonda v arhiv oz. ob izdelavi

²⁷ Svoj del premoženja jima je zapustil tudi Giuseppejev brat Pio, ki je umrl 19. 12. 1913 (SI_PAK_KP 77, t. e. 795, spis 32/1888).

²⁸ SI_PAK_KP 77, t. e. 1453, spis 293/1914.

²⁹ SI_PAK/0299/007/007, t. e. 18. V Pazinu je služboval kot profesor.

³⁰ M. MARKIČ, »Nekatera vprašanja naših arhivov«, *Istrski zgodovinski zbornik*, Zgodovinsko društvo Jugoslovanske cone STO, Koper 1953, str. 156–157.

³¹ Družina Gravisijev se je po drugi svetovni vojni odselila v Trst. Girolamo Gravisijev Barbabianca (17. 4. 1883 – 17. 5. 1972) naj bi v Trst prišel 9. 2. 1953 (Aldo CHERNI, *Capodistria. Il lungo esilio. Spoglio di cronaca giornalistica 1945–2008*, Autoedizione, Trieste 2008, str. 6–7 in 58).

³² PAK, Dosje fonda rodbine Gravisijev.

³³ To je tudi sicer značilnost osebnih fondov in zanje tipičnih zvrsti gradiva, kot so pisma, osebni dokumenti in potrdila, dopisi, rokopisi, razna dela in eseji, prepisi, zapiski, osnutki, časopisni izrezki in podobno (Rosalia RUSSO, *Gli archivi di persona. Il fondo "Bruno Segre" conservato presso l'Istituto piemontese per la storia della Resistenza e della società contemporanea "Giorgio Agosti" di Torino*, Università degli studi di Torino, Corso di laurea in lettere e filosofia, a. a. 2009/2010, str. 7).

prvega arhivskega popisa upoštevana prvotna ureditev. Arhivski popis, ki je bil do sedaj v uporabi, ni datiran in ne podpisan. Obsega 132 po abecedi urejenih enciklopedijskih gesel³⁴ (arhivskih enot), tem pa so jim pozneje dodane še 4 arhivske enote.

V starem popisu je, čeprav je urejen po temah, te pa naj bi bile vsebinsko samostojne, mogoče opaziti nedoslednost pri razvrščanju. Zaradi razvrstitve podobnega oz. tematsko enakega gradiva v različna enciklopedična gesla, ki naj bi sicer olajšala ureditev in iskanje gradiva, se zdi, da so bila gesla v tem popisu uporabljena precej naključno in so onemogočala celovit pregled ter nadzor nad gradivom. Zaradi upoštevanja prvotne ureditve in pogoste uporabe gradiva v raziskovalne namene (in zato njegove citiranosti), je bila pri popisovanju fonda izključena povsem nova ureditev. Zato so bile, kolikor je bilo to mogoče, obdržane serije in podserije z naslovi, ki jih je izvirno oblikoval Anteo Gravisi. Med gradivom je bilo večkrat mogoče zaslediti, da je Girolamo Gravisi za pisanje svojih zapiskov in razprav uporabljal ovojni papir pisem, ki so bila naslovljena nanj, to pa je še dodatno otežilo urejanje gradiva.

Pri novem signiranju gradiva so bili uporabljeni uveljavljeni mednarodni standardi popisovanja, ki omogočajo zbiranje, razvrščanje in povezovanje podatkov v enotno bazo slovenskih arhivov SIRAnet. Gradivo je bilo najprej vsebinsko popisano po obstoječih geslih, ta pa so bila kasneje združena v logične enote. Prvotnih 132 ter pozneje dodanih 5 arhivskih enot je bilo v novem popisu razvrščenih v 22 serij. Prenos posameznih dokumentov je bil opravljen le izjemoma, če so bile ugotovljene dejanske povezave med njimi. Za zagotovitev sledljivosti gradiva so ob novih signaturah povsod navedene tudi stare.³⁵ Znotraj posameznih serij je bila praviloma upoštevana kronološka razvrstitev gradiva, razen če zaradi upoštevanja prvotne ureditve to ni bilo mogoče.

Celotno gradivo je sedaj razvrščeno v pet tematskih sklopov, in sicer: gradivo, ki se nanaša na rodbino Gravisi in njene člane, zbirateljsko gradivo (dokumente, ki so jih Gravisiji zbrali o Kopru, Istri, Furlaniji, ter prepisi zgodovinskih del), gradivo drugih rodbin in družin, ki so bile povezane z Gravisiji (Barbabanca, Bocchina, Carli), gradivo o fevdu Pietrapelosa in drugih fevdalnih posestvih ter gradivo o premoženjskem stanju družine in upravljanju družinskega premoženja. Serije se delijo na podserije in manjše enote (združene dokumente in dokumente).

RODBINA GRAVISI IN NJENI ČLANI

Girolamo Gravisi in njegovo javno delovanje

Girolamo Gravisi in Akademija *dei Risorti* v Kopru

³⁴ Ureditev gradiva po vsebinskih geslih in podgeslih, ki je bila značilna za 18. stoletje, se je razvila na osnovi razsvetljenskih idej ter enciklopedičnih vzorov (Isabella ZANNI ROSIELLO, *Gli archivi tra passato e presente*, Il Mulino, Bologna 2005, str. 32 – 33). Od omenjenih 132 gesel sta bili dve le imenski. Geslo pod zaporedno številko 95 je bilo kazalka za pesmi v italijanskem in latinskem jeziku, ki so bile dejansko uvrščene pod gradivo koprške akademije, geslo Zarotti s številko 132 pa je bilo kazalka za gradivo koprskih mansionerij.

³⁵ Pri novooblikovanih popisnih enotah, v katere je bilo združeno gradivo več popisnih enot z različnimi prejšnjimi signaturami, so stare signature zapisane v oglatem oklepaju, npr.: [53b].

Girolamo Gravis in akademije zunaj Kopra

Drugi člani rodbine Gravis

Korespondenca družine Gravis

ZBIRATELJSKO GRADIVO RODBINE GRAVISI

Dokumenti o Kopru in njegovi zgodovini

Dokumenti o Istri, beneški *Terrafermi* in Furlaniji

Prepisi iz zgodovinskih del

DRUGE RODBINE, POVEZANE Z GRAVISIJI

Rodbina Barbabianca

Rodbina Bocchina

Družina Carli

FEVD PIETRAPELOSA IN DRUGE PRIDOBLJENE FEVDALNE POSESTI RODBINE GRAVISI

Fevdalna posest Pietrapelosa – dokumenti o pridobitvi posesti, o jurisdikciji, fevdalni renti in drugih pravicah

Druge fevdalne posesti

PREMOŽENJE RODBINE GRAVISI IN Z NJO POVEZANIH RODBIN

Poročne pogodbe

Testamenti in drugi dokumenti, ki se nanašajo na poslednjo voljo

Dogovori in sodni spori o dedovanju

Sodni spori za lastniške in premoženjske pravice

Nakupno-prodajne, najemne in druge pogodbe

Liveli

Upravljanje družinskega premoženja

Mansionerije

Gospodarske dejavnosti

V inventarju si pri vsaki popisni enoti v vrstnem redu sledijo: navedbe nove signature z oznako tehnične enote in prejšnje signature, naslov popisne enote (pri serijah in podserijah so večinoma oblikovani tako, da izražajo vsebino, pri posameznih dokumentih pa so originalni naslovi zapisani z nagnjeno pisavo), čas nastanka gradiva (z navedbo letnic najstarejšega in najmlajšega dokumenta – če datum nastanka ni znan, je uporabljena okrajšava s. d., če ga je mogoče okvirno določiti, pa je to označeno v oglatem oklepaju, npr. [18. stoletje]), nivo popisa (serija, podserija, združen dokument, dokument), obseg popisne enote (št. ovojev, knjig, dokumentov, strani), vsebina popisne enote (pri serijah in podserijah so za navedbo kratke vsebine v okroglem oklepaju navedene tudi letnice nastanka gradiva, nedatirano gradivo pa je označeno s krajšavo s. d.), ter jezik in pisava (ker gre z redkimi izjemami večinoma za latinico, je povsod navedeno le, ali gre za rokopis ali tisk). Pri popisnih enotah, ki obsegajo toliko gradiva, da je to zloženo v dve različni

tehnični enoti oz. arhivski škatli, je delitev med njima pri popisu vsebine posebej naznačena (z znakom //).

Utemeljitev izbranih rešitev in odprta vprašanja pri popisovanju rodbinskih fondov

Rodbinski fond ima lahko glede na številčnost oseb (članov) in raznovrstnost njihovih funkcij ter interesov bolj ali manj zapleteno strukturo. Razvrstitev gradiva je lahko posledica raznih preureditev v krajšem ali daljšem časovnem obdobju, ki so jih opravile ena ali več oseb, povezanih z rodbino, kot pluralnim organizmom.³⁶ Gradivo rodbinskih fondov ob nastanku praviloma ni bilo vezano na vnaprej določeno razvrstitev v posebne kategorije ali celo klasifikacijske načrte, po katerih pri uradnih organih razvrščajo dokumente. Prvi poizkusi logične ureditve so izhajali iz praktičnih potreb po hranjenju podatkov in hitremu dostopu do dokumentov in so praviloma vezani le na nekatere kategorije gradiva (npr. premoženjsko-pravne narave). Kompleksnejše je vprašanje osebnega gradiva, ki je nastajalo ob javnem in kulturnem delovanju posameznih rodbinskih (družinskih) članov. To gradivo bodisi ni urejeno bodisi je razvrščeno na osnovi osebnih kriterijev, ki jih je določil že sam ustvarjalec; največkrat je bil to že prvi urejevalec gradiva, praviloma družinski član, ki je imel največji čut do družinske preteklosti. V tem primeru se je ohranila kaka bolj ali manj posrečena prvotna ureditev, ki pred arhivista postavlja dilemo o smiselnosti ohranitve te ureditve, o novi ureditvi gradiva, temelječi na sodobni arhivski praksi in mednarodnih standardih, ali na kombinaciji obojega.

Sama zgodovinska vrednost rodbinskega arhiva ne izhaja le iz skupka njegovih posameznih delov, tj. dokumentov, ki so sicer lahko tudi izredno pomembni in dragoceni, temveč sloni predvsem na mreži odnosov, ki povezujejo posamične dokumente med seboj. Zato je odgovornost arhivista izbrati takšno ureditev in sistem popisovanja arhivskega fonda, ki omogoča ne le hiter dostop do zelenega gradiva, ki ga raziskovalec potrebuje pri raziskavi, temveč tudi vpogled v prvotno ureditev družinskega gradiva. Tako lahko raziskovalec razume kontekst kopičenja gradiva, ga kritično interpretira in ovrednoti. Ena od večjih težav pri urejanju rodbinskih (enako tudi družinskih in osebnih) fondov je »odkriti« sistem prvotne organizacije gradiva in morebitne kasnejše spremembe ter prepoznati stanja, ki so »povsem naključna« in jih je mogoče spremeniti, ter stanja, ki jih je potrebno obravnavati kot stabilna in nespremenljiva, ker se v njihovi ureditvi jasno kaže volja ustvarjalca, da bi zadovoljil potrebo po uporabi oz. dostopnosti dokumentov³⁷ (npr. ureditev testamentov; ti tudi v novem popisu niso razvrščeni kronološko ali po abecednem vrstnem redu testatorjev temveč po prvotnem oštevilčenju).

Ker sodobna arhivska praksa v ospredje postavlja nivojsko popisovanje in drevesno strukturo fonda, je pri ureditvi tovrstnih fondov (zlasti pri tistih z velikim časovnim

³⁶ Marco CARASSI, »Qualche consiglio per meglio difendere il tesoro degli archivi storici familiari e personali«, *Viva. Numero speciale dedicato agli ARCHIVI di famiglia*, let. 11, št. 81, 2005, str. 8. (<http://www.vivant.it/pagine/bollettini/VIVA81.pdf>)

³⁷ Prav tam, str. 10–11.

razponom in raznovrstnim gradivom) potrebno dobro poznavanje vsebine gradiva,³⁸ zgodovine ustvarjalca in posameznih družinskih članov ter z njimi povezanih oseb, že objavljenih virov in literature. Šele dobra seznanjenost z vsem tem in razumevanje tega omogočata nadaljnjo logično razvrščanje gradiva in iz tega izhajajoče nivojsko popisovanje.

Ker tako arhivsko gradivo praviloma ni predmet uradnih postopkov, temveč je popisovanje v prvi vrsti namenjeno raziskovalcem, je z njihovega stališča pomembna logična razvrstitev sorodnega gradiva, ki omogoča enovit vpogled v vsebino in hkrati olajša dostopnost v fizični obliki.³⁹ Raziskovalci namreč svoje raziskave gradijo na preučevanju arhivskih virov, ti pa ne morejo biti interpretirani le v okviru ozke hierarhične strukture, temveč v potencialni korelaciji gradiva.⁴⁰ Pri oblikovanju logičnih serij arhivskega gradiva, tj. popisnih enot, jih je zaradi boljše sledljivosti in dostopnosti potrebno povezati s pripadajočo tehnično enoto in jim v čim večji meri tudi v tem okviru zagotoviti logično sosledje.

Tipologija gradiva in obsežnost fonda vplivata na nivo popisovanja. Popisovanje na nivoju dokumenta, ki je sicer izredno natančno, je glede na obsežnost gradiva zamudno, pri določenih zvrsteh gradiva pa celo nesmiselno (npr. zapiski, izpiski). Težave se pojavljajo tudi pri umestitvi v drevesno strukturo, saj je zaradi raznovrstnosti gradiva vezanje posameznega dokumenta neposredno na fond neustrezno. Ker so združeni dokumenti, ki bi kot taki nastali (po izvoru), prej izjema kot pravilo (npr. dopis uradnega organa s prilogami), je smiselno le oblikovanje serij in zaradi raznovrstnosti dokumentov tudi podserij, ki se lahko delijo še naprej (podserije, dokumenti). Zaradi sistema signiranja, ki je bil sprejet v okviru SIRAneta, je signatura pri razčlenjenem nivojskem popisovanju izredno dolga, za uporabnika pa nelogična in nerazumljiva (npr. SI_PAK/0299/004/001/001_00001). Ob najmanjši površnosti oz. nedoslednosti pri prepisovanju signature gradiva lahko nastanejo zapleti pri ponovnem iskanju oz. se lahko zgodi, da bodo uporabniki zaradi obsežnosti signature citirali le tehnično enoto (npr. arhivsko škatlo).

Pri oblikovanju serij in podserij se je kot problematično pokazalo tudi oblikovanje naslova. Naslovi zaradi narave gradiva praviloma niso originalni, temveč opisni povzetek vsebine (kdo, komu, zakaj). Zahtevno je zlasti pri gradivu, ki je izvorno napisano v tujem jeziku, saj pri seriji in podseriji opisni naslov načrtno sestavlja arhivist, vanj pa je težko zajeti celotno vsebino popisne enote. Pri gradivu, ki je bilo že urejeno, je v ospredju vprašanje smiselnosti ohranitve dodeljenega prvotnega naslova ali oblikovanje novega v skladu s priporočili o oblikovanju naslovov v okviru skupne arhivske baze SIRAnet. Dokumenti z jasno izraženim izvirnim naslovom niso problematični, pri dokumentih brez naslova pa naj bi bili pri oblikovanju naslovov uporabljeni enotni kriteriji za celoten

³⁸ Za razumevanje te je potrebno vsaj poznavanje jezikov (v primeru rodbine Gravisi se poleg zapisov v italijanščini pojavljajo tudi dokumenti v latinščini, grščini, francoščini, nemščini, hebrejščini, arabščini), paleografije, diplomatike in drugih pomožnih zgodovinskih ved.

³⁹ Ker večina arhivskih čitalnic omejuje dostop do gradiva na 5 tehničnih enot na dan, je smiselno, da je sorodno gradivo zbrano skupaj in tehnično razvrščeno v čim manj enot.

⁴⁰ Anna RICCARDI CANDIANI, »L'archivio come memoria storica di una famiglia«, *Viva. Numero speciale dedicato agli ARCHIVI di famiglia*, let. 11, št. 81, 2005, str. 2. (<http://www.vivant.it/pagine/bollettini/VIVA81.pdf>)

fond, to pa je včasih zelo težko. Ker je v fondu rodbine Gravisi precej dokumentov brez naslova (npr. zvezki in knjige s popisi družinskega premoženja), jih je bilo treba oblikovati glede na vsebino, v določenih primerih pa tudi glede na zvrst gradiva (npr. *Prepis popisa premoženja Giacoma Barbabiance iz leta 1710*). Pri tem je zaradi doslednosti in mogočih korelacij med gradivom treba jezikovno izražanje v največji meri poenotiti.

Ustrezna ureditev fonda mora izražati zgodovinsko pristnost, popis pa uporabnikom zagotavljati hitro in kvalitetno dostopnost do iskanih zgodovinskih podatkov, to pa je ključna odgovornost arhivista. Inventarizacija fonda pomeni veliko več kot mehanično identifikacijo in razčlenitev nivojskih elementov popisovanja, saj je potrebno raziskovalcem ponuditi kvaliteten inventar (popis), na osnovi katerega bo mogoče najti ne le določeno arhivsko enoto (pomembno za njihovo raziskovanje), temveč jim ponuditi pripomoček, ki jim bo omogočal pregled nad gradivom, razumevanje medsebojnih povezav in vrednotenje konteksta nastanka gradiva.

Arhivski viri

PAK, Dosje fonda rodbine Gravisi.

SI PAK KP 77, Okrajno sodišče Koper, t. e. 795, 1453.

SI PAK KP 299, Rodbina Gravisi, t. e. 7, 8, 18, 19, 27, 28, 29.

ŽUK, Župnijski urad Koper, Krstne matične knjige Koper.

SAŽETAK

Sređivanje i popisivanje obiteljskog fonda Gravis i u Pokrajinskom arhivu Koper

Popisivanje gradiva i izdavanje arhivskog inventara obitelji Gravis i odvijali su se istodobno s obilježavanjem 200. obljetnice smrti Girolama Gravisija, poznatog istarskog erudita i jednog od najvažnijih članova koparske loze te obitelji, koji je svojim djelovanjem obilježio gotovo cijelo 18. i početak 19. stoljeća u Istri. U fondu koji zauzima 5,1 d.m. gradiva iz razdoblja od 1440. do 1933. godine, očuvano je raznovrsno gradivo koje svjedoči o feudalnim odnosima između gospodara i kmetova u markizatu Pietrapelosa, ali i opisuje širenje posjeda obitelji Gravis i u koparskom zaleđu i u samome mjestu. Obiteljski dokumenti iz 18. st., osobito korespondencija između Gravisijevih i tadašnjih intelektualaca te gradivo koje su Gravisijevi prikupili o Kopru, Istri i Furlaniji, svjedoče o vezama i razmjerima koje je u tom razdoblju dosegla razmjena ideja i znanja. U tom svjetlu gradivo obitelji Gravis i predstavlja ne samo jedan od najvažnijih fondova za proučavanje lokalne povijesti, već i vrlo važan izvor za proučavanje kulturnog razvoja Istre, Primorja i šireg srednjoeuropskog prostora. Kako su već od sredine 19. stoljeća gradivo sređivali pojedini članovi obitelji, a gradivo je bilo i predmetom brojnih povijesnih istraživanja, ponovno sređivanje i popisivanje predstavljali su poseban izazov.

SUMMARY

Arranging and Describing the Gravis i Family Fonds at the Regional Archives Koper

The description of the Gravis i family documents and the publishing of the corresponding archival inventory coincided with the 200th anniversary of the death of Girolamo Gravis i, a renowned Istrian scholar and one of the most distinguished members of the Gravis i family branch in Koper, whose work had influenced Istria for almost the whole of the 18th and early 19th centuries. Occupying 5.1 linear metres of shelving, the fonds includes documents created between 1440 and 1933 and offers a glance at a variety of records that bear witness to feudal relations between the landlords and the peasants in Pietrapelosa Marquisate as well as describe the spreading of the Gravis i family estate in Koper and its hinterland. Family documents of the 18th century, particularly the correspondence between the Gravis i family members and the intelligentsia of that time and the documents that they collected on Koper, Istria and Friuli, speak of the connections and extensiveness of the circling of ideas and knowledge at the time. Thus in addition to being one of the most important archival fonds for local history research, the Gravis i family documents are also a very valuable source for the study of cultural development in Istria, the Littoral and Central European territory in general. Since individual members of the family began

to arrange their family documentation already in the mid-19th century and in view of the fact that these documents have so far been thoroughly researched by historians, their re-arrangement and description presented that much of a challenge.

RIASSUNTO

La sistematizzazione e la descrizione del fondo della famiglia Gravisi nell'Archivio regionale di Capodistria

La descrizione del materiale e la pubblicazione dell'inventario archivistico della famiglia Gravisi si svolgevano contemporaneamente alla 200^a celebrazione della morte di Girolamo Gravisi, il noto erudito istriano e uno dei membri più importanti del ramo capodistriano di questa famiglia che, con la propria attività ha segnato quasi l'intero XVIII secolo e l'inizio del XIX secolo. Nel fondo che comprende 5,1 metri lineari del materiale risalente al periodo dal 1440 al 1933, è conservato materiale vario che testimonia i rapporti feudali tra i padroni e i loro servi nel Marchesato Pietrapelosa, e inoltre, descrive la diffusione dei poteri della famiglia Gravisi nell'entroterra di Capodistria e nel centro stesso. I documenti familiari risalenti al XVIII secolo, soprattutto la corrispondenza tra i Gravisi e gli intellettuali dell'epoca, ma anche il materiale relativo a Capodistria, all'Istria e al Friuli, che la famiglia Gravisi aveva raccolto, testimoniano sui rapporti e sulle proporzioni che in quel periodo aveva raggiunto lo scambio di idee e di conoscenze. Alla luce di questi fatti, il materiale della famiglia Gravisi rappresenta non solo uno dei fondi più importanti per lo studio della storia locale ma anche una fonte molto importante per lo studio dello sviluppo culturale dell'Istria, del Litorale e di un territorio mitteleuropeo più ampio. Dato che alcuni membri della famiglia, dalla metà dell'Ottocento, avevano già sistematizzato il materiale, e lo stesso fu oggetto di numerose ricerche storiche, la nuova sistematizzazione e descrizione rappresentavano una nuova sfida.